

18. Jebner M. Predprimatel'skaja orientacija v organizaciji. Vnutrennee predprimatel'stvo: [per. s nem.] / M. Jebner, G. Frank, K. Korunka, M. Ljucer // Psihologija truda i organizacionnaja psihologija. – Т. 6. – Н. : Gumanitarnij Centr, 2010. – 284 s.
19. Bitzer, M. Intrapreneurship / M. Bitzer. – Stuttgart : Schaeffer, 1991. – 156 r.
20. Carrier C. Intrapreneurship in Small Business: An Exploratory Study / C. Carrier // Entrepreneurship Theory and Practice. – 2001, 12 (3). – С.5-20
21. Hisrich, R.D. Entrepreneurship / Intrapreneurship / R.D. Hisrich // American Psychologist. – 1990. – № 45. – R. 209–222.
22. Pinchot G. Intra-Corporate Entrepreneurship / G. Pinchot, E. Pinchot/. – 1978. [Elektronnij resurs]. Rezhym dostupu : <http://www.intrapreneur.com/MainPages/History/IntraCorp.html>.

Kredentser, O.V. Development of intrapreneurship in conditions of social tension: psychological aspect. The article analyzes the concept of "intrapreneurship". The author discusses intrapreneurship development in various socio-economic areas including production enterprises, commercial organizations, non-profit organizations (the third sector of the economy) and in educational organizations. Under social and economic tension, intrapreneurship is shown to be an alternative innovative approach to organization management in various socio-economic sectors.

Intrapreneurship is considered as an innovative theoretical and applied area of psychology that addresses psychological support for the formation and development of intrapreneurship, the psychological features of staff's entrepreneurial activities in organizations as well as the methods of staff's intrapreneurship training.

The main psychological component of intrapreneurship is considered to be staff's entrepreneurial activities in organizations.

From the perspective of organizational and economic psychology, intrapreneurship is seen as organizations' creation and development of such a system of activities and organizational management that will encourage managers' and staff's entrepreneurial activities in organizations, contribute to their self-actualization and improve their work satisfaction.

Keywords: intrapreneurship, entrepreneurial activity, social tension, organization staff

Відомості про автора

Креденцер Оксана Валеріївна, кандидат психологічних наук, доцент, старший науковий співробітник лабораторії організаційної та соціальної психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, м. Київ, Україна.

Kredentser, Oksana Valeriivna, PhD, associate professor, senior researcher, Laboratory of organizational and social psychology, G.S. Kostyuk Institute of psychology of NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

E-mail: okred278@gmail.com

УДК 17.032.1; 338.2 – 053.81

Лавренко О.В.

МОРАЛЬНО-ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Лавренко О.В. Морально-ціннісні орієнтації економічної соціалізації студентської молоді. У статті визначено та проаналізовано сутність та значення морально-ціннісних орієнтацій особистості. Процес економічної соціалізації розглядається як формування ставлення молодого покоління до системи цінностей та моральних норм, оволодіння такими елементами економічної культури, які наповнюють моральними засадами зміст економічної діяльності. Ціннісно-моральні орієнтації є тією ланкою, яка пов'язує суспільство з індивідом, включає його в систему суспільних відносин.

Ключові слова: економічна соціалізація, особистість, цінності, мораль, інтеріоризація, ціннісно-моральні орієнтації особистості.

Лавренко О.В. Нравственно-ценностные ориентации экономической социализации студенческой молодежи. В статье определены и проанализированы сущность и значение нравственно-ценностных ориентаций личности. Процесс экономической социализации рассматривается как формирование отношения молодого поколения к системе ценностей и нравственных норм, овладение такими элементами экономической культуры, которые наполняют нравственными основами содержание экономической деятельности. Ценностно-нравственные ориентации – это звено, которое связывает общество с индивидом, включает его в систему общественных отношений.

Ключевые слова: экономическая социализация, личность, ценности, мораль, интериоризация, ценностно-нравственные ориентации личности.

Постановка проблеми. Соціалізація особистості була, є і буде предметною областю дослідження багатьох наукових досліджень. Інтерес до неї обумовлений наявними соціально-культурними та економічними тенденціями сучасності. До них можна віднести посилення динаміки соціальних процесів, зростання значущості соціально-психологічного та суб'єктивного начал в усіх проявах життя сучасної людини, а також переосмислення теоретичних ідей і практик життєдіяльності. Економічна соціалізація особистості набуває статусу нового наукового напрямку, який дозволяє з позиції соціальної психології вивчати та досліджувати механізм входження людини в складний самостійний цикл економічного життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття «економічна соціалізація» порівняно недавно увійшло в науковий обіг. Вперше його використали представники закордонної економічної психології, які визначали її як процес засвоєння індивідом соціального досвіду в економічній сфері.

Кінець ХХ – початок ХХІ століття характеризується тим, що економічна соціалізація студентської молоді відбувається в умовах економічної та ціннісної трансформації: відбулося «вкидання» нових, ринкових цінностей, до яких молодь виявилася не готовою і сприйняла їх як прагнення економічного суб'єкта оптимізувати власну вигоду, задовольняти вузькоєгоїстичні інтереси, ігноруючи моральну регуляцію економічної активності [4, с. 17].

Вивченню окремих аспектів економічної соціалізації особистості в сучасних умовах присвячено багато наукових праць. Зокрема, науковцями лабораторії соціальної психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України (2012-2015) здійснено дослідження соціально-психологічних закономірностей становлення економічної культури молоді у вітчизняному освітянському просторі, ролі морального фактора в економічній соціалізації особистості (учнівської та студентської молоді). Значну увагу приділено визначенню особливостей співвідношення «економічності» та «моральності» у системі таких взаємопов'язаних та взаємодіючих економіко-психологічних факторів як обізнаність особистості в соціально-економічній сфері; дослідженню ціннісно-емоційного ставлення до соціально-економічного простору (довкілля та до людей), настанов на активні форми економічної діяльності особистості; визначено типи монетарної культури старшокласників в залежності від ставлення до грошей. На основі узагальнення отриманих результатів дослідження побудовано структурно-функціональну модель становлення економічної культури молоді, яка може використовуватись в практиці економічного виховання молоді [13].

Моральна проблематика життя окремої особистості та суспільства доволі добре розроблена в соціальній психології, в психології особистості. У працях А. Бандури, І. Беха, М. Боришевського, І. Булах, З. Карпенко, Л. Кольберга, С. Максименка, В. Москальця, Ж. Піаже, С. Рубінштейна, Н. Чепелевої, С. Якобсон та ін. відстежена логіка переходу зовнішнього морально-етичного припису в особисту норму. Серед українських учених економічна культура перебуває в центрі уваги як соціологів, економістів (Д. Богині, В. Врублевського, Є. Головахи, Т. Єфременко, В. Пилипенка, Н. Приходько, М. Семикіної, Є. Суїменка та ін.), так і психологів (Л. Карамушка, О. Філь, О. Креденцер, Ю. Швалб, В. Москаленко, Г. Ложкін, Н. Дембицька, І. Зубіашвілі, І. Білоконь, Т. Петровська, Н. Волянук, О. Лавренко, О. Міщенко та ін.). Грунтовне комплексне теоретичне та емпіричне дослідження морально-психологічної регуляції економічної активності представників різних соціальних груп сучасної Росії було здійснено психологами РАН під керівництвом А.Л. Журавльова та А.Б. Купрейченко. В.П. Бездухов та Т.В. Жирнова здійснили дослідження підходів до формування морально-ціннісної сфери студентів як суб'єкта фінансово-економічної діяльності, обґрунтували сутність ціннісно-орієнтаційної діяльності студента в контексті морального пізнання [1]. Однак проблема морально-ціннісних засад економічної соціалізації студентської молоді не знайшла ще достатнього відображення в наукових вітчизняних дослідженнях.

Мета статті: розкрити особливості та значення морально-ціннісних орієнтацій в економічній соціалізації студентської молоді.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Серйозні зміни в сучасному суспільстві, переоцінка цінностей, зміна пріоритетів привели науковців до пошуку того, якою повинна бути модель поведінки сучасного студента, а головне – як повинна відбуватися його економічна соціалізація.

У проєкті Міністерства освіти і науки України «Нова школа» (простір освітніх можливостей, 2016), винесеному на обговорення в рамках широкого суспільного діалогу, підкреслюється, що випускник школи має бути: а) цілісною, усебічно розвиненою особистістю, здатною до критичного мислення; б) патріотом з активною позицією, який діє згідно з морально-етичними принципами і здатний приймати відповідальні рішення; в) інноватором, здатним змінювати навколишній світ, розвивати економіку, конкурувати на ринку праці, вчитися впродовж життя.

Система вузівської освіти, продовжуючи реалізацію концепції сучасної шкільної освіти, повинна вирішувати задачі ефективної соціалізації молоді в ринковій економіці на основі засвоєння молодими людьми економічних знань, формування у них економічного мислення, ціннісних орієнтирів у сфері праці та підприємницької діяльності, готовності до прийняття самостійних рішень, здатності гнучко адаптуватися до умов життя, що швидко змінюються. Як підкреслюється багатьма дослідниками, сучасна модернізація неможлива без спеціаліста, який повинен володіти економічно значущими якостями особистості: підприємливістю, діловитістю, мотивацією на якісну працю, творчістю, вмінням забезпечити економічне благополуччя та ін. [7, 9, 10, 14].

Однак сьогодні в соціальній та економічній психології мають місце мозаїчні наукові погляди на психічну регуляцію економічної активності особистості. Вона розглядається як прагнення економічного суб'єкта оптимізувати власну вигоду, забезпечити свої вузькі егоїстичні інтереси, конкурентну боротьбу (В.С. Автономов, О.С. Дейнека, Г.І. Ловецький, П. Лунт, А. Маршалл, Е. Фромм та ін.); як дотримання етичних норм в руслі загальнолюдських тенденцій (А. Л. Журавльов, В.Д. Шадриков, Е.А. Климів); як включення «специфічних духовних органів, характерних для людини протягом всієї її історії (Мамардашвілі)». Зазначимо, що погляд на етичну регуляцію економічної активності як на вторинну зберігався до середини ХХ ст., що частково було обумовлено домінуванням теорії «економічної людини».

Сьогодні у відповідності з теоретичними моделями моральної регуляції економічної активності етика визнається однією із найважливіших її детермінант. Первісна економічна мета – задоволення потреб – декларується як моральна, етична такою ж мірою, як і економічно вигідна. На думку А. Л. Журавльова, А. Б. Купрейченко, «жорсткий контроль над бізнесом в умовах гострої конкурентної боротьби призводить до того, що порушення моральних норм стає економічно недоцільним» [6, с. 25].

Навчаючись у вузі, молода людина набуває знань з основ функціонування сучасної ринкової економіки, засвоює основні соціально-економічні ролі, отримує уявлення про стереотипи економічної поведінки, формує навички прийняття грамотних економічних рішень. Це сприяє формуванню сучасного економічного мислення, яке дозволяє індивіду ефективно діяти та реалізовуватися в сучасних ринкових відносинах. В цей період відбувається оцінка себе на ринку праці, формуються уявлення про власний бюджет та раціональне використання його коштів, знайомство з банківською системою, трудовими відносинами та ін.. Водночас, як підкреслює О.П. Вяткін, сучасна молода людина в процесі економічної соціалізації стикається з новими проблемами при переході до дорослого самостійного життя. А саме: пошук шляхів досягнення економічної незалежності від батьків, розуміння особливостей ощадної та споживацької поведінки, професійна орієнтація чи вибір кар'єри, формування морально-ціннісних орієнтацій в економічній сфері, зміна самосвідомості.

Треба враховувати, що соціалізація молодих людей проходить у принципово інших умовах, ніж соціалізація їхніх батьків. Життєвий досвід останніх далеко не завжди може допомогти дітям, оскільки батьки можуть не дуже ясно уявляти, які саме цілі ставитиме життя перед їхніми дітьми і які особисті якості і навички будуть адекватними новій соціальній реальності, які з них слід прагнути розвивати в своїх дітях насамперед. Батьки, що виростили в радянській культурі, в період дорослішання своїх дітей при передачі їм цінностей і зразків поведінки в суспільстві самі можуть переживати гостру кризу ціннісних і нормативних уявлень.

Поняття «економічна соціалізація» вперше було використано у неомарксистському аналізі соціалізації (В. Stasey, S. Cummings та ін.). Вітчизняні вчені визначають економічну соціалізацію особистості в широкому розумінні як процес входження підрастаючої людини в економічну сферу суспільства, як формування у неї економічного мислення, як процес інтеріоризації нової реальності, що включає пізнання економічної дійсності, засвоєння економічних знань, набуття навичок економічної поведінки. Економічна соціалізація – це процес формування і розвитку певного типу особистості у відповідності з потребами і вимогами соціально-економічної сфери суспільства [9, с. 7].

Процес економічної соціалізації – це формування ставлення молодого покоління до системи цінностей та моральних норм, оволодіння такими елементами економічної культури, які наповнюють моральними засадами зміст економічної діяльності. Ідеал «економічної людини» з її особливими ціннісними настановами може обслуговувати як руйнівні, так і твірні дії суб'єкта ринкової економіки. Етичний зміст мотивації «особистісного успіху», а також мотивів накопичення грошей, багатства активно впливають на формування і розстановку особистісних пріоритетів в індивідуальній системі цінностей молодого людини. Сучасна молодь живе в «епоху грошей», коли споживацька модель ринкової економіки формує у них настанови, що гроші – головна цінність у житті. Товарно-грошові відносини все глибше проникають у систему вищої освіти, формують особливий стиль ставлення студентів до навчання, до майбутньої професії, коли знання, оцінки, диплом мають грошовий еквівалент [14, с. 238].

Психологічна наука, визначаючи структурні одиниці морально-ціннісної сфери свідомості, обґрунтовує, що ціннісне ставлення людини до світу, до людей та до себе структурується таким чином, що «провідними, домінуючими є ті з них (ставлення), які виражають потреби та інтереси» (О.О. Бодальов), цінності «як усвідомлені смисли життя людини» (Б.С. Братусь). Як слушно підкреслюють В.П. Бездухов, Т.В. Жирнова, студент як майбутній суб'єкт економічної діяльності, повинен не просто реалізовувати засвоєні ним цінності у взаємодії з іншими, пред'являти їх іншому. Дані цінності повинні бути вибрані ним в якості орієнтирів сумісної діяльності, щоб скласти те «загальне», яке об'єднає суб'єктів фінансово-економічної діяльності. Якраз у цьому «загальному» полягають уявлення суб'єктів про справедливість, відповідальність, чесність, правду та ін.. «Поєднання нормативності, імперативності, оціночності, мотиваційності – особливість лише моральної свідомості» (Л.М. Архангельський, Т. Джафарлі), морально-ціннісної сфери свідомості студента [1, с. 5].

Аналіз наукової літератури свідчить, що проблема морально-ціннісної сфери людини була поставлена не так давно. Одним із перших на неї звернув увагу Б.С. Братусь, який, продовжуючи ідеї О.М. Леонтьєва про особистісний зміст, дійшов висновку, що морально-ціннісна, духовна сфера – це «сфера звернення до межових, граничних питань, які далеко виходять за межу конкретної діяльності смислу життя» [3, с. 30-52].

Чому саме проблема ціннісно-моральних орієнтацій особистості в центрі уваги науковців? Тому, що:

- 1) система ціннісно-моральних орієнтацій є тією ланкою, яка пов'язує суспільство з індивідом, включає його в систему суспільних відносин;
- 2) цінності (соціальні, економічні, моральні, політичні, релігійні тощо) лежать в основі вибору цілей, засобів та умов діяльності, відповідають на запитання задля чого відбувається та чи інша діяльність;

3) цінності – системоутворююче ядро програми, задуму, діяльності і духовного життя людини;

4) мораль, спираючись на спонукаючу силу соціальної психіки, дає людині інформацію про смисл, цінність речей, про необхідність діяти чи утриматися від дій в ім'я певних моральних цінностей.

Нинішня соціально-моральна ситуація в суспільстві характеризується переоцінкою цінностей, пошуком таких ціннісних основ, які стануть відправною крапкою для подолання тенденцій дегуманізації суспільства, антропологічної кризи, відчуження людини від праці, освіти і культури. Гострота і складність сучасного періоду у розвитку суспільства характеризується протиріччями і в сфері моралі. Суттєвими стали протиріччя між декларованими та реальними цінностями різних соціальних груп, між наявністю у людини уявлень про цінності і норми моралі та культури, про належну поведінку і нездатністю, неготовністю зробити адекватний цим уявленням моральний і ціннісний вибір, визначити свою позицію щодо подій, фактів, явищ, дій і вчинків людей. Зауважимо, що складність сучасної ситуації в суспільстві обумовлена не стільки наявністю протиріч, скільки не завжди адекватним вибором людини способів і засобів їх вирішення. Спосіб вирішення людиною протиріч є умовою розвитку її свідомості, її морально-ціннісної сфери. Морально-ціннісна сфера надає спрямованості моральним пошукам особистості, регулює її діяльність і взаємодію зі світом та людьми, дає їй можливість здійснювати моральну оцінку результатів діяльності, критерієм якої є цінності (як системотвірний компонент цієї сфери).

Ціннісні пріоритети індивідів представляють центральні цілі, які пов'язані з усіма аспектами їх поведінки. Вони є хорошим індикатором, щоб відслідкувати процеси соціальних та індивідуальних змін, що відбуваються у особистості в результаті історичних, соціальних та особистісних подій, трансформаційних процесів у суспільстві. Для окремих індивідів ціннісні орієнтації виступають мотиваційними цілями, які слугують керівними принципами в їхньому житті (Rokeach, 1973; Schwartz & Bilsky, 1987).

Економічні цінності, закріплені в певних нормах і правилах, є системою економічної реальності, яка «вимагає» від членів спільноти відповідати певним експектаціям стосовно прийнятих для даної спільноти «зразків» поведінки і особистісних характеристик. Інтеріоризуючись індивідами, ці «зразки» економічних цінностей стають внутрішніми регуляторами їхньої поведінки, саморегуляторами економічної діяльності.

Оскільки становлення економічної культури особистості відбувається через інтеріоризацію особистістю цінностей економічної інституції, то визначення особливостей цих цінностей є важливим у дослідженні всього різноманіття економічної соціалізації особистості.

Важливим моментом у дослідженні особливостей економічних цінностей є виокремлення їх системотворчих компонентів. Найважливішими з них, на думку багатьох науковців, що працюють в галузі економічної психології, є: власність, гроші та мораль. В образі власності фіксується оцінне ставлення особистості до джерел власності, а також до можливостей і способів її використання [9, с. 139; 12, с. 109–207]. Власність у всіх своїх об'єктивних і суб'єктивних виявленнях (майно, предмети, людські відносини тощо) знаходить концентроване виявлення у грошах. Завдяки грошам усі цінності економічної сфери пов'язані в єдину систему економічної реальності.

Гроші, як і власність, є одним з головних компонентів системи економічних цінностей суспільства, необхідним атрибутом функціонування його економічної сфери. Гроші виконують не лише чисто економічні функції (міра вартості, засіб обігу, засіб платежу, засіб нагромадження і збережень), але й людинотворчу, культурницьку. Вони є одним із факторів формування психіки людей, створюючи і задовольняючи потреби виживання, існування, самозадоволення. Завдяки грошам людина пов'язана з іншими людьми в єдину економічну реальність. Гроші – це загальний еквівалент усіх інших відносин в суспільстві. Через посередництво грошей відбувається входження людини в економічну сферу суспільства. Саме тому вони є важливим фактором економічної соціалізації особистості [12, с. 207–303]. Гроші розглядаються як найважливіший засіб соціалізації особистості на всіх вікових етапах її розвитку. Дослідженнями І.К. Зубіашвілі встановлено, що моральнісні цінності особистості пов'язані зі ставленням до грошей. Гроші як економіко-психологічне явище, як соціальне уявлення і вербалізований символ – суперечливі і багатолікі. Ставлення до них у студентської молоді складне і неоднозначне. У свідомості респондентів поняття «гроші» пов'язано з багатьма етичними категоріями, водночас ставлення до грошей є моральнісно-суперечливим (гроші оцінюються як добро і зло) [8, с. 10].

Суспільні трансформації в Україні за останні роки, суттєві інституційні зміни, впровадження ринкових механізмів привели до переосмислення та переоцінки молодими людьми соціально-політичної, економічної, правової ситуації в країні, поза її межами, до зміни їх ціннісних орієнтацій, мотивації поведінки. Економічний лібералізм, конкуренція, прагнення до отримання прибутку тощо неоднозначно впливають на моральність, на ціннісні орієнтації особистості. З одного боку, вони стимулюють ініціативу, розширюють можливості для розвитку здібностей і творчої активності людини. Разом з тим, розвиток економічного лібералізму та конкуренції заради прибутку, призводить до загального відчуження, до психічних фрустрацій, неврозів тощо. В умовах ринкових відносин особистість змушена постійно «переоцінювати» свої орієнтації, що посилює загрозу утворення екзистенціального вакууму.

Багатьма соціально-психологічними дослідженнями морально-ціннісних орієнтацій встановлено, що процеси демократизації та ринкові відносини наповнюють новим змістом ціннісні орієнтації студентської молоді, спонукають до перегляду цінностей, до побудови нової ієрархії цих орієнтацій [5, 11]. Аналізуючи тенденції в ціннісних орієнтаціях студентської молоді, М.П. Бліхар відзначає, що для студентства

характерна спрямованість на майбутнє, а фізичні і розумові здібності створюють певну впевненість в собі, що нерідко перетворюється на самовпевненість. Разом з тим молоді притаманна характерна для такого віку переоцінка цінностей, їхні моральні погляди тільки складаються і структуруються. В аналізі складних явищ оточуючої дійсності їм часто не вистачає гнучкості і життєвого досвіду старших поколінь. Саме тому відсутність достатнього досвіду, юнацький максималізм, велика емоційна збудженість роблять цей період у житті досить складним, проте саме в цей період уточнюються ціннісні орієнтації особистості [2, с. 121 - 122].

У студентської молоді відбувається переосмислення таких понять, як держава, економіка, свобода, гроші, особистість, демократія, право тощо, які відіграють велике значення в сучасних умовах. Крім того, активно переглядаються життєві стратегії, цілі та орієнтації. Внаслідок безпосереднього та опосередкованого діалогу культур масова свідомість молоді збагачується такими цінностями, як свобода вибору переконань, недоторканність приватної власності, невтручання держави в особисте життя громадян. Новим змістом наповнюються і такі традиційні цінності як відповідальність, толерантність, справедливість тощо. Має місце тенденція зростання «попиту» на деякі цінності радянського періоду (зокрема, стабільність, порядок тощо), але у вже новій інтерпретації.

Водночас в змісті й показниках значущості загальнолюдських цінностей у сучасній студентській молоді простежується, як і раніше, тенденція до пріоритету вітальних цінностей. Більш посилено є увага до цінностей матеріального благополуччя, зважаючи на зростання економічних кризових явищ. Трансформація суспільного життя вивела на перші місця цінності особистісного рівня, які забезпечують власні потреби, комфортне існування. Проблеми мікрорівня, сприйняття оточуючого світу крізь призму особистих інтересів посідають головну роль у життєвому світі молодих людей. Насамперед їх турбує сім'я, власне здоров'я, кар'єра, матеріальні блага, житлові умови, освіта. Це важлива тенденція, що характеризує зміни ціннісних орієнтацій молоді – відверта перевага індивідуалізму, акцент на особистісно-сімейних інтересах.

Економічна аморальність починається там і тоді, коли в економічній системі, економічних відносинах творча форма трудового присвоєння благ починає сприйматися як «вторинна», поступаючись місцем в економічному сенсі більш «ефективним» розподільчим і перерозподільчим формам присвоєння цінностей. Як показала світова та вітчизняна практика, сьогодні не держава управляє ринком та економікою, а ринок «роз'їдає» державу, керуючись принципом «усе дійсне є розумним», у той час як моральна економіка повинна керуватися принципом протилежного смислу: «лише те, що є духовно-розумним, і є дійсним».

Висновки. Отже, ціннісно-моральні орієнтації є одним із компонентів, що входить до структури особистості. Це складне утворення, що вбирає в себе рівні і форми взаємодії суспільного та індивідуального в особистості, специфічні форми усвідомлення особистістю оточуючого світу, свого минулого, теперішнього і майбутнього, а також сутності свого власного «Я». Наявність сформованої системи ціннісно-моральних орієнтацій забезпечує гармонію внутрішнього світу особистості, сприяє систематизації її знань, норм, стереотипів поведінки та самоствердженню особистості, реалізації соціальних очікувань. Вони виражають внутрішній світ особистості, виконуючи організуючу, спрямовуючу, регулюючу функції, приписуючи особистості певні норми, правила, принципи поведінки, що відповідають тому соціальному оточенню, в якому протікає життєдіяльність.

Якщо ціннісні орієнтації студентства не будуть наповнені моральною складовою, то у свідомості особистості не буде моральної перестороги від здійснення аморальних дій в економічній діяльності. Правила цивілізованого ринку діють лише тоді, коли суб'єкти економічної діяльності притримуються моральних орієнтирів, які визначають їх життєву філософію взагалі. Відсутність моральних орієнтирів в їх діяльності поглиблює (і може надалі поглиблювати) надто складну соціально-економічну ситуацію у суспільстві, може породжувати різного роду соціальні конфлікти.

Перспективи подальших досліджень. В контексті дослідження закономірностей економічної соціалізації перспективною є розробка системи соціально-психологічного забезпечення економічної соціалізації студентської молоді в сучасних умовах реформування економіки країни.

Список використаних джерел

1. Бездухов В.П., Жирнова Т.В. Нравственно-ценностная сфера сознания студента: диагностика и формирование. / В.П. Бездухов, Т.В. Жирнова // [Электронный ресурс] Режим доступа: http://www.bim-bad.ru/docs/bezduhov_text.pdf.
2. Бліхар М.П. Ціннісні орієнтації студентської молоді України: соціологічний аналіз проблеми / М. П. Бліхар. Вісник Львівського університету. Серія соціологічна. – 2011, Випуск 5. – С. 116-124.
3. Братусь Б.С. Личностные смыслы по А.Н. Леонтьеву и проблема вертикали сознания / Б.С. Братусь // Традиции и перспективы деятельностного подхода в психологии: школа А.Н. Леонтьева. – М.: Смысл, 1999. – С. 284-298.
4. Вяткин А.П. Психология экономической социализации личности: субъектно-ролевой подход: монография [Текст] / А.П. Вяткин – Иркутск: Изд-во Иркут. гос. ун-та, 2010. – 383 с.
5. Жадан І.В., Чала К.О. Цінності у політичній картині світу студентської молоді / І.В. Жадан, К.О. Чала // III Всеукраїнський психологічний конгрес з міжнародною участю «Особистість у сучасному світі». – К: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2014. – С. 28-31.
6. Журавлев А. Л., Купрейченко А.Б. Нравственно-психологическая регуляция экономической активности / А. Л. Журавлев, А. Б. Купрейченко. – М.: ИПРАН, 2003. – 435 с.

7. Зубіашвілі І.К. Особливості формування основ монетарної культури сучасних старшокласників / І.К. Зубіашвілі // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Том 11: Психологія особистості. Психологічна допомога особистості: Вип. 12 / Ін-т психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. – Київ: Фенікс, 2015. – С. 650-657.
8. Зубіашвілі І. К. Ставлення до грошей студентської молоді: моральнісний аспект – [Електронний ресурс] Режим доступу: http://lib.iitta.gov.ua/6133/1/Мораль_аспект.pdf - 13 с.
9. Економічна соціалізація молоді: соціально-психологічний аспект / загальна редакція – В.В. Москаленко. – Наук. видання – К.: Український центр політичного менеджменту, 2008. – 336 с.
10. Карнышев, А.Д., Бурменко, Т.Д., Иванова, Е.А. Человек и собственность: учебное пособие [Текст] / А.Д. Карнышев, Т.Д. Бурменко, Е.А. Иванова. – Иркутск: Изд-во БГУЭП, 2006. – 349 с.
11. Мединцев В.А. Ценностные ориентации лица в контексте описания его культурного пространства / В.А. Мединцев // III Всеукраїнський психологічний конгрес з міжнародною участю «Особистість у сучасному світі». – К: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2014. – С. 15-19.
12. Проблемы экономической психологии. Том 1. / Отв. ред. А.Л. Журавлè в, А.Б. Купрейченко. М.: Изд-во ИП РАН. 2004. – 620 с.
13. Соціально-психологічні закономірності становлення економічної культури молоді: монографія / В.В.Москаленко, О.В.Лавренко, Н.М. Дембицька, І.К. Зубіашвілі та ін.; за ред. В.В.Москаленко – К., 2015 – 399 с.
14. Шайдуділіна Римма Макмуновна Сущность экономической социализации студенческой молодежи в современных условиях / Р.М. Шайдуділіна // Педагогика и психология. Вестник ЧГПУ 1'2012 – С. 231-242.

Spysok vykorystanykh dzherel

1. Bezduhov V.P., Zhirnova T.V. Nравstvenno-cennostnaja sfera soznaniya studenta: diagnostika i formirovanie. / V.P. Bezduhov, T.V. Zhirnova // [Jelektronnyj resurs] Rezhim dostupa: http://www.bim-bad.ru/docs/bezduhov_text.pdf.
- Blihar M.P. Cinnisni orijentacii' students'koi' molodi Ukraїny: sociologichnij analiz problemy / M. P. Blihar. Visnyk L'vivs'kogo universytetu. Serija sociologichna. – 2011, Vypusk 5. – S. 116-124.
2. Blihar M.P. Cinnisni orijentacii' students'koi' molodi Ukraїni: sociologichnij analiz problemi / M. P. Blihar. Visnik L'vivs'kogo universitetu. Serija sociologichna. – 2011, Vipusk 5 – s. 116-124.
3. Bratus' B.S. Lichnostnye smysly po A.N. Leont'evu i problema vertikali soznaniya / B.S. Bratus' // Tradicii i perspektivy dejatel'nostnogo podhoda v psihologii: shkola A.N. Leont'eva. – M.: Smysl, 1999. – S. 284-298.
4. Vjatkin A.P. Psihologija jekonomicheskoy socializacii lichnosti: sub#ektno-rolevyj podhod: monografija [Tekst] / A.P. Vjatkin – Irkutsk: Izd-vo Irkut. gos. un-ta, 2010. – 383s.
5. Zhadan I.V., Chala K.O. Cinnosti u politychnij kartyni svitu students'koi' molodi / I.V. Zhadan, K.O. Chala // III Vseukrai'ns'kij psihologichnij kongres z mizhnarodnoju uchastju «Osobystist' u suchasnomu sviti». – K: DP «Informacijno-analitychne agentstvo», 2014. – S. 28-31
6. Zhuravlev A. L., Kuprejchenko A.B. Nравstvenno-psihologicheskaja reguljacija jekonomicheskoy aktivnosti /A. L. Zhuravlev, A. B. Kuprejchenko. – M.: IPRAN, 2003. – 435 s.
7. Zubiashvili I.K. Osoblyvosti formuvannja osnov monetarnoi' kul'tury suchasnyh starshoklasnykiv / I.K. Zubiashvili // Aktual'ni problemy psihologii': Zbirnyk naukovyh prac' Instytut psihologii' imeni G.S. Kostjuka NAPN Ukraїny. Tom 11: Psihologija osobystosti. Psihologichna dopomoga osobystosti: Vyp. 12 / In-t psihologii' im. G.S. Kostjuka NAPN Ukraїny. – Kyїv: Feniks, 2015. – S. 650-657.
8. Zubiashvili I. K. Stavlennja do groshej students'koi' molodi: moral'nisnyj aspekt – [Elektronnyj resurs] Rezhym dostupu: http://lib.iitta.gov.ua/6133/1/Moral'_aspekt.pdf - 13 s.
9. Ekonomichna socializacija molodi: social'no-psihologichnij aspekt / zagal'na redakcija – V.V. Moskalenko. – Naук. vydannja – K.: Ukraїns'kij centr politychnogo menedzhmentu, 2008. – 336 s.
10. Karnyshev, A.D., Burmenko, T.D., Ivanova, E.A. Chelovek i sobstvennost': uchebnoe posobie [Tekst] / A.D. Karnyshev, T.D. Burmenko, E.A. Ivanova. – Irkutsk: Izd-vo BГУJeP, 2006. – 349 s.
11. Medincev V.A. Cennostnye orijentacii lica v kontekste opisaniya ego kul'turnogo prostranstva / V.A. Medincev // III Vseukrai'ns'kij psihologichnij kongres z mizhnarodnoju uchastju «Osobystist' u suchasnomu sviti». – K: DP «Informacijno-analitychne agentstvo», 2014. – S. 15-19.
12. Problemy jekonomicheskoy psihologii. Tom 1. / Отв. ред. А.Л. Журавлè в, А.Б. Купрейченко. М.: Изд-во IP РАН. 2004. – 620 s.
13. Social'no-psihologichni zakonimirnosti stanovlennja ekonomichnoi' kul'tury molodi: monografija / V.V.Moskalenko, O.V.Lavrenko, N.M. Dembyc'ka, I.K. Zubiashvili ta in.; za red. V.V.Moskalenko – K., 2015 – 399 s.
14. Shajdullina Rimma Makmunovna Sushhnost' jekonomicheskoy socializacii studencheskoj molodezhi v sovremennyh uslovijah / R.M. Shadullina // Pedagogika i psihologija. Vestnik ChGPU 1'2012 – S. 231-242.

Лавренко, О.В. The moral-and-value orientations of economic socialization of students. The author defines and analyzes the nature and importance of moral and value orientations of the individual. The process of socialization is seen as a formation of economic attitudes of the younger generation to the system of values and moral standards and mastery of such elements of economic culture that add moral meaning to economic activities. The moral-and-values orientations are the link between the individual and the society that includes him/her in public relations. These values express the inner world of the individual and prescribe him/her some rules, regulations and principles of behavior that agree with the social environment of living.

The complexity of the current social situation is due to not-always-adequate human choice of ways and means to solve the existing contradictions, rather than to the existence of those contradictions. The conflict resolution by an individual is a prerequisite of their mind, moral-and-values system development. The individual's moral-and-values system directs them in searching for their identity, regulates their activities and interactions with the world, allows them to make a moral evaluation of the activity based on the value criterion. The moral-and-values system harmonizes the inner world of the individual, promotes

their systematization of knowledge, norms, behavioral stereotypes and self-identity as well as their meeting of social expectations.

Recent social transformations in Ukraine, significant institutional changes and the introduction of market economy have resulted in young peoples' rethinking and reassessment of the social, political, economic and legal situation in the country and abroad, as well as have brought about changes in young peoples' values and behavior motivations.

Keywords: economic socialization, personality, values, morality, internalization, value and moral orientations

Відомості про автора

Лавренко Ольга Василівна, кандидат філософських наук, доцент, провідний науковий співробітник лабораторії організаційної та соціальної психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, м. Київ, Україна.

Lavrenko, O.V., PhD, Assoc. Prof., leading researcher, Laboratory of organizational and social psychology, G.S.Kostiuk Institute of Psychology of the NAPS of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

E-mail: olavr47@ukr.net

УДК 159.9-07-316.614

Мельничук Т.І.

БАТЬКІВСЬКА МОДЕЛЬ СІМ'Ї ЯК ОДИН ІЗ ЧИННИКІВ ЕКОНОМІЧНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ МОЛОДОГО ПОДРУЖЖЯ: АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ

Мельничук Т.І. Батьківська модель сім'ї як один із чинників економічної соціалізації молодого подружжя: аналіз проблеми. В умовах соціально-економічних перетворень сучасне суспільство потребує інтенсивної соціалізації молоді, особливо успішного та швидкого перебігу процесів професійного становлення та безпроблемної зміни сімейного статусу. У статті здійснено аналіз теоретичних підходів в психології щодо впливу батьківської сім'ї, стосунків подружжя на майбутню молоду сім'ю їхніх дітей. Проаналізовано та окреслено роль батьківської сім'ї як первинної інституції економічної соціалізації дитини, яка формує у неї основи економічної свідомості та сприяє застосуванню отриманих знань у дорослому житті. Розглянуто особливості економічної соціалізації молодого подружжя в сучасному українському суспільстві.

Ключові слова: сім'я, соціальний інститут, економічна соціалізація, сімейне виховання, фактори соціалізації.

Мельничук Т.І. Родительская модель семьи как один из факторов экономической социализации молодых супругов: анализ проблемы. В условиях социально-экономических преобразований современное общество нуждается в интенсивной социализации молодежи, особенно успешном и быстром протекании процессов профессионального становления и беспроблемного изменения семейного статуса. В статье проведен анализ теоретических подходов в психологии о влиянии родительских семейных взаимоотношений на экономическую социализацию молодой семьи в будущем. Проанализированы и обоснованы значение и роль родительской семьи как первичного института экономической социализации ребенка, влияющего на формирование у него основ экономического сознания, способствующего применению полученных знаний при вхождении во взрослую жизнь. Рассмотрены особенности экономической социализации молодых супругов в современном украинском обществе.

Ключевые слова: семья, социальный институт, экономическая социализация, семейное воспитание, факторы социализации.

Постановка проблеми. Сім'я – одна з найдавніших форм об'єднань та спільностей людей. Вона виникла раніше, ніж будь які інші спільноти, нації, держави, ще за часів первісного суспільства. Саме сім'я завжди була, є, і буде найважливішим середовищем формування, розвитку особистості та осередком передачі набутих міжпоколінних знань, певного способу життя для подальшої соціалізації майбутніх поколінь. Для дитини сім'я відіграє важливе значення насамперед тому, що дає перші й важливі знання про життя, про взаємини з людьми. Сім'я «створює матеріальні та моральні умови для її зростання, формує моральні життєві основи та статеворольові установки» [1; 2].

Оскільки людина з народження знаходиться в сім'ї, вона першочергово засвоює стилі партнерської взаємодії та сімейного виховання, зразки поведінки, у тому числі гендерної, з однієї конкретної, а саме — батьківської родини. Підкреслимо, що в сензитивний період навчання для засвоєння більшості соціальних ролей у людини є тільки один зразок функціонуючої сім'ї – батьківський. Від сімейних цінностей, які були засвоєні у дитинстві, залежить розподіл ролей, питання лідерства та відповідальності, способу життя родини у цілому. Шлюбно-сімейні взаємини батьківської родини, подружні ролі, погляди на виховання дітей успадковуються на свідомому та несвідомому рівнях і проявляються в майбутньому у стосунках чоловік – дружина, батьки – діти.

Тому значення моделі сімейної взаємодії, яку сприймає людина протягом дитинства, відіграє значну роль у формуванні сімейних уявлень про свою майбутню сім'ю. У свою чергу, уявлення про сім'ю, настановлення, очікування здійснюють великий вплив на взаємини майбутнього подружжя та їх соціалізацію, у тому числі й економічну, адаптацію до нового для них середовища. Надзвичайно гостро постає проблема соціалізуючого фактора сучасної сім'ї та її впливу на майбутню сім'ю дитини. Необхідність